

Zapiski bibliograficzne

ZIEMIE ZACHODNIE

KAROL GÓRSKI: *Z dziejów walki o pokój i sprawiedliwość międzynarodową. Ostatnie słowo Pawła Włodkowica o Zakonie Krzyżackim*. Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Toruń 1964, s. 43.

Charakterystyka działalności oraz szczegółowsze omówienie publikowanego w przekładzie polskim listu Pawła Włodkowica do Zbigniewa Oleśnickiego. List ten, zwany też „ostatnim słowem Pawła Włodkowica”, zawiera syntezę poglądów w kwestii krzyżackiej tego wybitnego uczonego, prekursora rozpowszechnionej w czasach najnowszych idei rozwiązywania sporów międzynarodowych w drodze rokowań.

JERZY WADOWSKI: *Morze i Pomorze. Książki, czasopisma, filmy*. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Warszawa 1964, s. 448.

Obszerny ten tom składa się z adnotowanej bibliografii wydawnictw zwartych, bibliografii wydawnictw ciągłych, periodycznych i zbiorowych związanych tematycznie z morzem i Pomorzem, wydanych w latach 1945—1961, oraz zestawienia filmów o tej samej tematyce wyprodukowanych w okresie powojennym. W części I (wydawnictwa zwarte) odnotowano publikacje dotyczące problematyki morskiej w najszerszym tego słowa znaczeniu (np. geografia mórz, rybołówstwo, budownictwo morskie, porty, żegluga, marynarka wojenna), Pomorza i polskiej polityki morskiej oraz utwory polskiej i obcej (wydane w przekładach) literatury pięknej o tej tematyce. Część II stanowi rejestr wszystkich czasopism województw nadbałtyckich lub poświę-

conych zagadnieniom morza i Pomorza wydawanych po r. 1945, zaś część III jest adnotowanym zestawieniem filmów dokumentalnych, oświatowych, szkolnych, fabularnych. Zestawienia bibliograficzne poprzedza *Kronika Polski na morzu (1965—1961 r.)*.

„PRZEGLĄD ZACHODNIO - POMORSKI” zeszyt 1/1964. Instytut Zachodnio-Pomorski, Szczecin 1964, s. 184.

Zeszyt powyższy otwierają trzy artykuły: Z. Boras przedstawia zabiegi Stefana Batorego wokół wprowadzenia na Pomorze Zachodnie polskiej soli jako formy spłaty długu zaciągniętego jeszcze przez Zygmunta Augusta u książąt pomorskich; B. Chmielewska omawia rozwój badań socjologicznych na Pomorzu Zachodnim w latach 1945—1961, ograniczając się do charakterystyki prac prowadzonych przez instytucje spoza obszaru zachodniopomorskiego, zaś W. Myślenicki — kolejne etapy odbudowy zamku książąt szczecińskich. W dziale „Materiałów” opublikowano fragment wspomnień J. Mozolewskiego, w latach 1929—1939 inspektora szkół polskich w Niemczech, artykuł T. Białeckiego o rozwoju czytelnictwa w bibliotekach powszechnych woj. szczecińskiego w latach 1946—1962, E. Balcerzana omówienie prac literacko-artystycznych publikowanych na łamach szczecińskiego tygodnika społeczno-kulturalnego „Ziemia i Morze”. Poza wymienionymi zeszyt zawiera *Uwagi w sprawie ruchu kulturalnego w województwie szczecińskim* W. Daniszewskiego, recenzje, przegląd wydarzeń społeczno-gospodarczych i kulturalnych Szczecina oraz kronikę kulturalną woj. koszalińskiego.

Dolny Śląsk. Praca zbiorowa pod redakcją W. Bielowicza. Zakł. Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo. Wrocław—Warszawa—Kraków 1963, s. 152 + 310 ilustracji.

Wydawnictwo o charakterze albumowym. Część tekstowa zawiera 5 syntetycznych szkiców: opis geograficzno-historyczny miast i krain Dolnego Śląska (pióra W. Walczaka), charakterystykę rozwoju przemysłu dolnośląskiego i jego związków gospodarczych z resztą kraju (K. Krzyżagórskiego), rolnictwa (Z. Paprotnego), omówienie życia naukowo-kulturalnego (I. Rutkiewicza) oraz perspektyw rozwoju tego regionu (R. Karpińskiego). Część ilustracyjna składa się ze zdjęć, przedstawiających zabytki architektoniczne, osiągnięcia i ważne wydarzenia na tym obszarze w okresie Polski Ludowej, krajobraz ziemi dolnośląskiej.

WOJCIECH WAWRZYNEK: *Polskie stowarzyszenia akademickie na Śląsku Opolskim w latach 1924—1939*. Instytut Śląski w Opolu, Komunikaty (seria monograficzna) nr 40. Opole 1963, s. 38.

Zarys działalności polskich organizacji akademickich w Niemczech w okresie międzywojennym, do których należeli studenci pochodzący ze Śląska Opolskiego. Autor charakteryzuje pracę Związku Akademików Gómoślazaków „Silesia Superior”, Koła Studentów Polskich „Minoritas” (od r. 1930 działało pod nazwą Koła Akademickiego „Polonia”), Akademickiego Koła „Piast” oraz szczegółowo omawia spory między kierownictwem Związku Polaków w Niemczech a polskimi organizacjami studenckimi i okoliczności, w jakich powstał Związek Akademików Polaków w Niemczech

(1934 r.). Organizacje te, kontynuując tradycje polskich stowarzyszeń akademickich istniejących we Wrocławiu w XIX i początkach XX w., odegrały istotną rolę w historii ruchu polskiego w Niemczech lat międzywojennych.

Praca opatrzona aneksem, na który składa się fragment statutu „Silesii Superior”, regulaminu ośrodków Związku Akademików Polaków w Niemczech oraz zestawienie nazwisk studentów polskich pochodzących ze Śląska Opolskiego, uczących się w wyższych uczelniach niemieckich w latach 1924—1939.

„ZARANIE ŚLĄSKIE”. Kwartalnik, zeszyt 1/1964. Wydawnictwo Śląskiego Instytutu Naukowego, Katowice—Cieszyn 1964, s. 145.

Powyższy zeszyt otwierają trzy rozprawy: K. Popiołek w syntetycznym artykule pt. *Miejsce Śląska w dziejach polskiego narodu w XIX stuleciu* omawia specyfikę rozwoju tej dzielnicy na tle przeobrażeń społeczno-ekonomicznych zachodzących we wszystkich ówczesnych zaborach stwierdzając, iż Śląsk w ciągu XIX w. przeszedł „tę samą w zasadzie drogę, jaką przeszedł cały polski naród”; J. Chlebowczyk przedstawia początki kwestii narodowej na Śląsku Cieszyńskim, zaś A. Stasiak — zmiany w sytuacji mieszkaniowej ludności woj. katowickiego w latach 1950—1960. Poza wymienionymi rozprawami numer zawiera artykuły polemiczne (np. P. Dobrowolskiego, *Najnowsza problematyka historyczna Górnego Śląska na łamach czasopism NRF*), przeglądowe (A. Zejmana, *Młoda proza wrocławska*), materiałowe i sprawozdawcze, recenzje oraz kronikę.

Zestawił W. T.

NIEMCY

Niemcy w okresie Republiki Weimarskiej

WARREN E. WILLIAMS: *Die Politik der Alliierten gegenüber den Freikorps im Baltikum 1918—1919*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 2/1964, s. 147—169.

Z badań przeprowadzonych przez autora artykułu wynika, iż mocarstwa alianckie nie miały jasno sprecyzowanego stanowiska wobec niemieckich *Freikorps* działających na terenie Estonii, Łotwy i Litwy. Nie mogły więc doprowadzić do szybkiego wycofania oddzia-

łów *Freikorps* z tych terenów m. in. także na skutek braku dobrej woli rządu niemieckiego oraz z powodu specjalnego charakteru tych wojsk, które prowadziły samowolną i awanturniczą politykę. Na uwagę zasługuje przytoczony przez autora artykuł fakt, iż Francja rozważała możliwość użycia wojsk polskich przeciwko niemieckim *Freikorps* działającym w krajach nadbałtyckich.

Niemcy hitlerowskie

HAJO HOLBORN: *Ursprünge und politischer Charakter der NS-Ideologie*. „Aus Politik und Zeitgeschichte” B 11/64, 11 III 1964.

Autor artykułu, znany historyk amerykański niemieckiego pochodzenia, wybitny znawca historii Niemiec, stara się wyjaśnić genezę ideologii hitlerowskiej. Stwierdza przy tym, że niektórzy pisarze niemieccy w okresie panowania reżimu hitlerowskiego starali się wywieść ideologię ruchu narodowosocjalistycznego z wielkiej tradycji klasycznej filozofii niemieckiej, z doktryny Leibniza, Kanta, Fichtego i Hegla. Pisarze ci starali się nawet wykazać związek między ideologią hitlerowską a nauką Lutra i w ten sposób przedstawić narodowy socjalizm jako najwyższe osiągnięcie niemieckiego ducha. Pogląd ten, głoszony najczęściej w polemikach skierowanych przeciwko Niemcom, zdaniem autora artykułu, nie wytrzymuje krytyki. Holborn zaznacza, iż Hitler nie był w stanie — z uwagi na niski stopień rozwoju intelektualnego — przyswoić sobie jakiegokolwiek dzieła filozoficznego.

HELMUTH AUERBACH: *Eine nationalsozialistische Stimme zum Wiener Putsch vom 25. Juli 1934*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 2/1964, s. 201—218.

Auerbach opublikował po raz pierwszy i skomentował 4 dokumenty, z których jeden zawiera szczegółową relację uczestnika zamachu stanu dokonanego przez hitlerowców w Wiedniu w dn. 25 VII 1934 r., kiedy to zamordowany został kanclerz Austrii — Dollfuss. Dokumenty te rzucają też sporo światła

na stosunki panujące w partii hitlerowskiej w Wiedniu, na rywalizację między tamtejszym SS i SA, co nie pozostało bez wpływu na przebieg puczu.

JEAN MARIE D'HOOP: *Frankreichs Reaktion auf Hitlers Aussenpolitik 1933—1939*. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht” nr 4/1964, s. 211—223.

Autor postawił sobie za zadanie wyjaśnienie braku reakcji Francji na wielokrotne prowokacje Niemiec hitlerowskich. Przyczynę tej bierności widzi J. Marie d'Hoop w silnym ruchu pacyfistycznym tak popieranym przez społeczeństwo francuskie, ilustrując to zjawisko szeregiem ciekawych przykładów. Drugą przyczynę francuskiej bierności widzi autor w rozbięciu społeczeństwa francuskiego. Także z powodu niemożności liczenia na jakiegokolwiek sojusznika, z powodu słabości militarnej i przestarzałych koncepcji strategicznych skazana była Francja na bierne przypatrywanie się rozwojowi wydarzeń dyktowanych przez dynamiczne Niemcy hitlerowskie. Artykuł został pierwotnie wygłoszony w formie odczytu na 11 konferencji historyków francuskich i zachodniemieckich, która odbyła się w Kilonii w dniu 8 VIII 1963 r.

ANDREAS HILLGRUBER: *Quellen und Quellenkritik zur Vorgeschichte des Zweiten Weltkrieges*. „Wehr-Wissenschaftliche Rundschau” nr 2/1964, s. 110—126.

W artykule tym autor przeprowadził krytykę metodologiczną najważniejszych źródeł i opracowań genezy II wojny światowej. Stwierdza przy tym, że bezstronne badania przyczyn II wojny światowej muszą wykazać, że odpowiedzialność za jej rozpoczęcie ponosi całkowicie Hitler. Problem analizowany przez autora, pozostawiany został w związku z tezami sformułowanymi w pracach Taylora i Hoggana, które Hillgruber słusznie odrzuca jako nie do przyjęcia z metodologicznego punktu widzenia.

HELLMUT SEIER: *Der Rektor als Führer*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 2/1964, s. 105—146.

Z chwilą objęcia władzy przez Hitlera w Niemczech rozpoczęła się także reorganizacja szkół wyższych w myśl wynikającej z założeń ideologii narodowo-socjalistycznej zasady wodzostwa. Analizując politykę władz hitlerowskich w stosunku do szkolnictwa wyższego autor dochodzi do wniosku, iż nie osiągnęła ona na tym odcinku pełnego sukcesu na skutek opozycji stwarzanej przez środowiska uniwersyteckie.

Niemcy po 1945 r.

KAI-UWE VON HASSEL: *Détente through firmness*. „Foreign Affairs” January 1964, Vol. 42, No 2, s. 184—194.

Kai-Uwe von Hassel, aktualny minister obrony Niemiec zachodnich, podjął próbę uzasadnienia stanowiska rządu zachodnioniemieckiego wobec problemu odprężenia w stosunkach między Wschodem a Zachodem w kontekście strategiczno-politycznych koncepcji paktu NATO. Jego tezy opierają się na pryncypialnym założeniu, że przed przystąpieniem do realizowania poszczególnych etapów polityki odprężenia, należy usunąć przyczyną napięcia. Jest to teza kontrowersyjna wobec koncepcji prezydenta Johnsona, który w dążeniach do „przerzucenia mostu do Moskwy” pragnąłby najpierw doprowadzić do odprężenia, by następnie przystąpić do regulowania spornych spraw. Głównymi przyczynami napięcia w Europie — według von Hassela — są: podział Niemiec, podział Berlina i podział Europy jako całości. Wskazując na wzrastające siły obronne Zachodu, podkreślając udział NRF w strategiczno-politycznej strukturze NATO, autor stwierdza, że w obecnym układzie sił nie ma innego wyboru jak akceptacja propozycji amerykańskich w sprawie utworzenia wielostronnych sił atomowych. Dla von Hassela przy tym decydujące znaczenie ma to, by w założeniach strategicznych NATO przewidziano użycie broni nuklearnych już w pierwszej fazie ewentualnego konfliktu. Innymi słowy: nie należy czekać na moment najwyższego niebezpieczeństwa, stosując tzw. pauzę atomową, a uderzyć najszybciej. Ogólne wnioski

wypływające z artykułu von Hassela pokrywają się w pełni z tytułem jego pracy napisanej z pozycji zimnej wojny.

NRF a integracja Europy zachodniej

HERMANN BOHLE. *Für Europa — Programm ohne Namen — EWG zwischen Plan- und Marktwirtschaft*. „Deutsche Rundschau” nr 1/1964, s. 9—15.

Od czasu, kiedy Komisja Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej ogłosiła w dn. 24 X 1962 r. zarys działalności gospodarczej w przyszłości, rozpoczęła się ożywiona polemika między zwolennikami i przeciwnikami planowania gospodarczego w ramach EWG. W Niemczech zachodnich koncepcja planowania napotkała na szczególnie silną opozycję, której przewodzi kanclerz Erhard. Autor artykułu wypowiada się za przyjęciem koncepcji planowania gospodarczego, jakkolwiek w bardzo umiarkowanym zakresie. Pogląd swój uzasadnia faktem, że w praktyce nawet państwo o najbardziej liberalnym systemie gospodarczym ingeruje pośrednio czy też bezpośrednio w życie gospodarcze kraju, co jest już rodzajem planowania ekonomicznego. Poza tym autor powołuje się na przykład Francji, w której planowanie gospodarcze może się poszczycić dużymi sukcesami.

RAINER HELLMANN: *Europas organisatorische Einheit*. „Europa Archiv” nr 7/1964, s. 233—244.

Istotnym bodźcem dalszych postępów integracji zachodnioeuropejskiej ma być fuzja władz trzech organizacji integracyjnych: Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali oraz Europejskiej Wspólnoty Atomowej. Sprawa zjednoczenia stała się przedmiotem dyskusji już w drugiej połowie 1959 r., jednak napotkała na cały szereg trudności, zwłaszcza o charakterze politycznym. Trudności te są tak poważne, iż — zdaniem autora artykułu — przewidziany termin fuzji, ustalony na dzień 1 I 1965 r., nie zostanie dotrzymany.

Zestawili: Z. K., M. J.